

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Тригуб Ірини Анатоліївни з теми «Методика контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Реформаторські ідеї у галузі освіти нині набрали чітких обрисів реалізації у новітніх дослідженнях, педагогічних експериментах, практичних напрацюваннях учителів. Фокус уваги науковців зосереджено й на потенціалі профілізації як важливій складовій наступності між загальною середньою і професійною освітою, що забезпечує можливості самореалізації й самовдосконалення особистості, «формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації», про що зазначено в оновленій «Концепції профільного навчання в старшій школі».

Філологічний напрям у профільній школі передбачає опанування змісту навчальних предметів на різних рівнях: *стандарту, академічному та профільному*. До предметів профільного рівня у класах філологічного напрямку (профіль української філології) належать українська мова та література, зарубіжна література. Профільне навчання передбачає, окрім основної, ще й варіативну складову, тобто курси за вибором (спецкурси, факультативні курси), які покликані забезпечити внутрішньо-профільну спеціалізацію. У межах філологічного профілю важливими чинниками літературної освіти є розширення змісту профільних навчальних предметів, удосконалення вмінь поглибленого аналізу та інтерпретації художніх творів, підвищення рівня читацької компетентності здобувачів середньої освіти, формування творчих здібностей школярів, критичного мислення, розширення їхнього світогляду. Такий спектр завдань можливо розв'язати у

комплексі, враховуючи принцип контекстності під час опанування літературного матеріалу. З огляду на це дисертаційне дослідження Тригуб І. А. на часі, оскільки репрезентує власне оригінальне бачення проблеми контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України в межах колективних науково-дослідних тем «Теоретико-методичні засади вивчення спеціальних і факультативних курсів з української літератури в профільній школі» (державний реєстраційний № 0109U000262) та «Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі» (державний реєстраційний № 0115U003076). Тому вважаємо, що тема дисертації Тригуб Ірини Анатоліївни актуальна, суспільно й науково значима.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що викладені в ній наукові положення достатньо обґрунтовані. На підставі всебічного вивчення досліджуваної проблеми й осмислення теоретичних положень дисертантка чітко визначила складові процесу дослідження: об'єкт, предмет, мету, завдання.

Робота змістовна, логічно структурована: має вступ, три розділи з висновками та списком використаних джерел до кожного з них, загальні висновки, додатки.

Мета роботи – науково обґрунтувати, розробити, експериментально апробувати та перевірити ефективність методики контекстного вивчення творів української літератури в системі курсів за вибором на профільному рівні, – була успішно реалізована завдяки правильно визначеним вихідним положенням, завданням та методам дослідження.

Структура дисертації відображає послідовність розв'язання поставлених завдань на різних етапах дослідження. У першому розділі «Концептуальні основи контекстного вивчення української літератури в

умовах профільного навчання» проаналізовано, систематизовано, узагальнено наукову літературу з означеної проблеми. Авторка дослідження виявила обізнаність із сучасними освітніми документами, які регулюють процес профільного навчання з філології (Концепція профільного навчання у старшій школі, Концепція літературної освіти). Виокремлено й критично осмислено найбільш вагомі класичні праці з літературознавства, педагогіки, психології, методики та найновіші досягнення з означеної проблеми, проте значно менше приділено уваги філософським та культурологічним аспектам контексту як поняттю. Теоретичні основи дослідження засвідчують ерудицію дисертантки, ґрунтовність і скрупульозність її наукових пошуків, уміння виокремити з величезного масиву джерел найбільш значущі в теоретичному та практичному сенсах. Тригуб І. А. не обмежується переліком класифікацій контекстів, а вказує на присутні для дослідження контексти й розкриває їхні важливі змістові та процесуальні аспекти.

Окрім того, системно викладено й обґрунтовано сутність базових понять дослідження, які стосуються профільного навчання: «курси за вибором», «факультативний курси», «спеціальний курс» («спецкурс»). І. Тригуб аргументовано наполягає на розрізненні останніх за ознакою обов'язковості/необов'язковості. Уточнено дефініції понять «літературні спецкурси» та «літературні факультативні курси», їхні дидактичні функції та специфіку вивчення й адресації (факультативні курси, за цілком переконливим твердженням дисертантки, пропонуються не тільки класам філологічного напрямку, а й суспільно-гуманітарного, художньо-естетичного, природничо-математичного та спортивного).

Щодо ключового поняття дисертаційної роботи «контекстне вивчення творів української літератури в системі курсів за вибором», то його трактування цілком умотивоване змістом і логікою дослідження: це форма організації навчальної діяльності старшокласників, що ґрунтується на концептах диференційованого підходу та реалізується через поглиблене,

розширене опрацювання навчального матеріалу в кореляції зі змістом профільних предметів.

Ірина Анатоліївна послуговується дослідженнями про різновиди контекстів: біографічний, історичний, лінгвокультурологічний, літературний, літературознавчий, літературно-критичний, міфопоетичний, мистецький, науковий, філософсько-естетичний, – таких науковців як В. Біблер, П. Білоус, Ю. Борєв, А. Єсін, В. Погребенник, Я. Поліщук, Г. Сивокінь, О. Чирков, Р. Унгер. Дисертантка акцентує, слідом за В. Агеєвою, Т. Гундоровою, Н. Зборовською, В. Марком, на кореляції контекстного осягнення літературного твору з його декодуванням (визначення кодів на різних рівнях структури тексту: словах, образах, творах). Цей аспект аналізу є складним, але й перспективним з огляду на специфіку і рівень профільного навчання філологічного напрямку.

Аналізуючи методичні основи контекстного вивчення творів української літератури в умовах профілізації навчання, І. Тригуб виокремлює засадничі теоретико-методичні положення, що забезпечуватимуть ефективність реалізації контекстного вивчення творів української літератури на профільному рівні.

У другому розділі масштабно окреслено сучасний стан проблеми контекстного вивчення творів української літератури в шкільній практиці профільного навчання, зокрема, проаналізовано програмове та навчально-методичне забезпечення шкільного курсу української літератури в аспекті досліджуваного питання.

Грунтовний аналіз чинних програм з української літератури (профільний (філологічний) рівень), програм факультативних курсів із української літератури для учнів 10–11 класів різних авторів, програм літературних курсів за вибором (розроблених науковими співробітниками Інституту педагогіки НАПН України (2010 р.) дав підстави Ірині Анатоліївні цілком аргументовано підсумувати, що, незважаючи на зорієнтованість програм на використання різних видів контексту, превалює фрагментарний

характер їх реалізації у логічних текстах та методичному апараті чинних шкільних підручників для учнів 10 і 11 класів (профільний рівень).

Констатувальний експеримент репрезентував результати анкетування, індивідуального інтерв'ювання та колективних бесід з педагогами, що дозволило з'ясувати труднощі об'єктивного і суб'єктивного характеру, які виникають у процесі організації контекстного вивчення творів української літератури на профільному рівні. Важливим є висновок про те, що хоча більшість респондентів виявляє розуміння сутності контекстного вивчення творів української літератури на профільному рівні, проте поверхнево трактує його призначення, недостатньо використовує набутки сучасної літературознавчої та методичної науки. Звідси виникає необхідність підвищення фахового рівня вчителів щодо ефективної реалізації методики контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором в профільній школі.

Зміст та методика проведення констатувального зрізу відповідають вимогам і засвідчують добре володіння дисертанткою теоретичними знаннями про організацію та проведення такого виду роботи. Критерії, показники та діагностичний інструментарій дослідження контекстного вивчення української літератури в профільній школі візуалізовано у таблиці. 2.1. Узагальнені результати виконання учнями ЕК і КК завдань за критеріями та показниками на прикінцевому етапі дали підстави авторці для висновку про необхідність розроблення методики контекстного вивчення української літератури на профільному рівні.

Наукове обґрунтування та зміст експериментальної методики контекстного вивчення української літератури на профільному рівні справляє гарне враження, як і розроблена модель з усіма необхідними структурними елементами: концептуальні підходи, етапи, методи, прийоми та види діяльності, педагогічні умови, критерії.

У запропонованій методиці дослідного навчання передбачено поетапне формування в учнів умінь контекстного аналізу творів, що забезпечувало рух

розвивального навчання, яке приводило учнів до свідомого засвоєння предметних знань та їх застосування на практиці.

Треба віддати належне дисертантці у питанні добре продуманого добору літературних текстів з урахуванням змістового наповнення чинних навчальних програм з української літератури і зарубіжної літератури (профільний рівень) та чинної навчальної програми літературного спецкурсу «Шедеври модернізму: вивчення української і зарубіжної літератури у мистецькому контексті». Запропоновані авторкою контекстне оточення та вид залученого контексту засвідчують її ерудицію, мистецтвознавчі знання, естетичний смак. Прикметно, що Ірина Анатоліївна бездоганно володіє інструментарієм аналізу мистецьких (живописних) та літературних творів, що дозволило їй створити оригінальну авторську програму контекстного вивчення модерного періоду в Україні. Варто відзначити, що широке залучення біографічного, історичного, філософсько-культурологічного, літературознавчого, мистецького та особистісного контекстів продемонструвало методичну значущість як традиційних, так й інноваційних видів організації навчальної діяльності, оскільки вони гармонійно поєднуються у практичній діяльності. Наприклад, метод шкільної лекції модифікується застосуванням інноваційних форм і прийомів навчання, зокрема випереджувальних завдань, елементів евристичної бесіди. У ході проведення формувального експерименту було апробовано й доведено доцільність та результативність застосування індивідуальної та групової дослідницько-пошукової роботи, зокрема, презентації у формі усного повідомлення чи буктрейлера, розміщеного у «Google Classroom»; використання хмарного середовища, цифрового ресурсу «Mentimeter» (створення «хмар слів»), віртуальної дошки Padlet.com; укладання глосарію; проведення віртуальних екскурсій, створення навчальних проєктів тощо.

Варто відзначити в опонованій роботі й те, що апробована методика продемонструвала не тільки результативність, а й під новим кутом відкрила українське письменство епохи модернізму через різні контексти: мистецький,

історичний, біографічний, філософсько-культурологічний, що виявило нові грані творчості М. Коцюбинського, О. Кобилянської, П. Тичини, М. Вороного, М. Рильського, увиразнило стильові риси (імпресіонізм, символізм, неокласицизм), і, що найголовніше, засвідчило органічну єдність з модерним світовим мистецтвом:

Експериментальна частина дисертації свідчить про сумлінну практичну перевірку висунутої гіпотези. Ефективність розробленої методики підтверджена результатами аналізу виконаних учнями експериментальних і контрольних класів письмових завдань творчого характеру, навчальних поєктів. У таблиці 3.5 (с. 214) відображено порівняльні дані й зафіксовано суттєві позитивні зміни щодо рівнів сформованості в учнів експериментальних класів умінь контекстного вивчення художнього твору в системі курсів за вибором.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Загальні висновки узгоджені зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати достовірними й ґрунтовними, що забезпечено використанням положень прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

Оцінювання новизни й достовірності досліджень. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що характеризують новизну дисертації Тригуб І. А., є такі: наукове обґрунтування теоретичних засад контекстного вивчення творів української літератури в умовах профільного навчання; розкриття сутності поняття «контекстне вивчення творів української літератури в системі курсів за вибором»; визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості умінь учнів контекстного розгляду художнього твору на профільному рівні; розробка та експериментальна апробація методики контекстного вивчення творів української літератури на профільному рівні;

удосконалення системи роботи над художнім твором на заняттях літературних курсів за вибором.

Результати експериментальної роботи достовірні, що підтверджено у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з сучасними вимогами чинних державних документів. Основні положення дисертації апробовані на міжнародних (11) і всеукраїнських (15) науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях (26) автора, зокрема, 6 фахових.

Автореферат цілком відповідає змістові дисертаційної роботи.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження Тригуб І. А. є важливим внеском у розвиток й удосконалення теорії та методики навчання української літератури й полягає у розробленні та впровадженні діагностувальної і формувальної методик контекстного вивчення творів української літератури в системі курсів за вибором на профільному рівні. Матеріали наукової роботи можуть бути використані в процесі створення навчально-методичного забезпечення шкільної літературної освіти на профільному рівні, на заняттях з методики викладання літератури на філологічних факультетах педагогічних закладів вищої освіти, на курсах підвищення кваліфікації вчителів-словесників у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Багаторічні напрацювання Ірини Анатоліївни викладені у розділах дисертації та у додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені у статтях, можуть стати підґрунтям для реалізації на практиці важливих літературно-освітніх завдань.

Дискусійні положення й зауваження

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаємо увагу до її окремих аспектів, що потребують пояснення, уточнення, чи корекції, а саме:

1) У роботі, як уже зазначалося, ґрунтовно проаналізовано наукову літературу з означеної проблеми. Проте у підрозділі 1.2. «Філософсько-

культурологічний і літературознавчий аспекти проблеми контекстного вивчення творів художньої літератури» дещо поверхнево висвітлено філософське підґрунтя контексту як поняття, хоча, як зазначено у «Філософському енциклопедичному словнику», з появою у ХХ ст.. такого напрямку як «контекстуалізм» роль контексту у розуміння явищ, текстів, понять, ідей, цінностей є вирішальним.

2) Варто було б вказати нове видання книги П. Білоуса Психологія літературної творчості. К.: Академія, 2014. 216 с., що входить до авторської трилогії з літературознавства. У списку використаних джерел до першого розділу (с. 85) вказано попереднє видання: Білоус П. В. Психологія літературної творчості: книга для вчителів та учнів. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2004. 96 с.

3) У підрозділі 3.1 (с. 163) дисертантка висловлює дискусійне твердження: «Зважаючи на відсутність систематизованої класифікації методів навчання літератури і відповідної їм усталеної термінології ...». Хотілося б уточнити: у методиці навчання літератури є класифікація методів М. Кудряшова, у якій поєднуються дидактичні основи класифікації М. Лернера і І. Скаткіна та специфіка літератури як навчального предмета. Зокрема, М. Кудряшов виділяє метод творчого читання з низкою прийомів та видів діяльності, дослідницький, евристичний та репродуктивний методи. Видається, що запропоновані методи доречні для застосування під час контекстного вивчення літератури.

4) У розділі 3.2 «Організація та проведення експериментального навчання», у таблиці 3.1 (с.175), яка відображає програму експериментального навчання, тема «Ольга Кобилянська» репрезентована повістю «Царівна». Варто було б розширити мистецький контекст, оскільки є однойменна телеверсія повісті, створена режисером С. Туряницею у 1994 р. Порівняння літературного неоромантичного твору та його сучасного бачення могло б дати цікаві результати.

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану жодним чином не применшують її значення і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть бути темою дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом для подальших наукових студій автора.

Загальний висновок. Дисертація Тригуб Ірини Анатоліївни з теми «Методика контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і практичні результати свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

За рівнем наукової новизни та практичним значенням дисертація відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а розроблені в ній теоретичні положення й отримані результати можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток теорії та методики навчання української літератури. Тригуб Ірина Анатоліївна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська література).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та
літератури історико-філологічного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне) *Ловдич* – Л. М. Овдійчук

Підпис Овдійчук Л. М. засвідчую

Начальник відділу кадрів МЕНУ ім. акад. С. Дем'янчука *Чепурка* О.Г. Чепурка

